

12.7.2023

נייר עמדה: השפעת גל החקיקה הנוכחי על זכויות עובדות מאוכלוסיות מוחלשות

עם כניסת הממשלה החדשה (ה-37), החלה בשטף של הצעות חוק ויוזמות חקיקה שפוגעות ביסודות הדמוקרטיה ובאוכלוסיות המוחלשות ובכלל זה החברה הערבית, החברה החרדית, נשים מהפריפריה החברתית והגאוגרפית ועוד. מדובר בקבוצות הצעות החוק פרטיות, שחלקן זכו לכינוי "הרפורמה המשפטית" או "ההפיכה המשפטית/ המשטרית". נייר עמדה זה יתייחס להשלכות של הצעות החוק על עתיד העובדות והעובדים במשק ועל יחסי העבודה:

1. ביטול עילת הסבירות:

ביטול עילת סבירות שיקול הדעת המנהלית מהווה כרסום נוסף בכוח המוסדי של בתי המשפט ובראשם בית המשפט העליון, וביכולתם ואף חובתם לפקח ולאזן את שיקול הדעת של מקבלי ההחלטות ופקידי הממשל. לפי הצעה זו אזרחיות שנפגעו מהחלטות מנהליות, אף לא יוכלו לפנות לבתי המשפט במקרים קיצוניים של חוסר סבירות בהפעלת כוחה של הרשות המבצעת. עובדות רבות נאחזות בעילת הסבירות על מנת לתקוף החלטות מפלות של המוסד לביטוח לאומי והעסקה מנוגדת לדין על ידי רשויות המדינה. כך, לעיתים המוצא האחרון של נשים כנגד התנהלות מפלה או פוגענית של רשויות הרווחה והתביעה היא במסגרת עתירות מנהליות. ככל שהרשות פעלה בסמכות, הדרך היחידה לבחינת החלטות בלתי הוגנות, והעברת ביקורת שיפוטית עליהן היא באמצעות בחינת סבירות ההחלטה המנהלית. ללא עילת סבירות הפעולה המנהלית, לא ניתן יהיה לפנות לערכאות הנדרשות ואף לא לאותם גופים.

ביטול עילת הסבירות מרוקנת מתוכן את ההרתעה הקיימת במדינה דמוקרטית מתוקנת, ובחינת הפעילות השלטונית על ידי בתי המשפט. בהעדר הביקורת פקידים ממשלתיים יוכלו לפעול על פי מידת רצונם, הבנתם והחלטתם האישית ונשים התלויות בהם יהיו תלויות בחסדיהן בלי יכולת של ממש להסתייע בביקורת שיפוטית על החלטתם. כלומר, ביטול עילת הסבירות יאפשר ביטוי רב יותר של אידיאולוגיות פוליטיות ודעות ואמונות אישיות של פקידי ציבור בהחלטות מנהליות הוות גורל שהם מקבלים בעניין האוכלוסיות השונות. דוגמא מובהקת לפגיעה כזו התרחשה לאחרונה כאשר זרוע העבודה הודיעה על הפסקת תוכנית הסל הגמיש לאמהות יחדניות, ללא כל הודעה מוקדמת, ממש "מהיום להיום" ושינתה לרעה את מצבן של מאות משפחות תוך פגיעה באמהות ובילדיהן. אותן משפחות הסתמכו על סבסוד קייטנות, צהרונים, חוגים ופעילויות שלאחר הלימודים בכדי להגביר את היקף העבודה ופוטנציאל ההשתכרות של הנשים. ברי כי החלטה זו, אף אם תימצא הטענה כי נעשתה בסמכות, אינה סבירה ופוגעת בעקרון ההסתמכות

של אזרחיות על הבטחה שלטונית. ביטול עילת הסבירות תעצים את חוסר ההלימה בין כוחה של המדינה לבין כוחה האפסי של אזרחית בעומדה מול החלטה מנהלית פוגענית ושגויה. רק היום התפרסמה ידיעה בתקשורת שחושפת החלטה של נציבות שירות המדינה, שמנוגדת להוראות חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-1988 ופוגעת בנשים ובשוויון המגדרי, לפיה הנציב, דניאל הרקוביץ, הורה "להפסיק לפרסם מכרזים וחוזרים על תפקידים באמצעות לוכסן המאפשר פנייה לשני המינים ולפרסם רק בלשון זכר"¹.

גם בגרסה הצרה יותר של ביטול עילת הסבירות, המתייחסת להחלטות של הממשלה, ראש הממשלה, שרים או נבחר ציבור אין צמצום של ממש. כל החלטה ניתן לאשר בידי נבחר ציבור או לעגן במדיניות כללית המאושרת בידי הנבחרים. החלטות רבות שהתמודדנו איתן במהלך השנים בבית המשפט העליון, ופגעו בביטחון הסוציאלי של נשים החיות בעוני (אימהות חד-הוריות, נשים בדואיות ועוד) אושרו בממשלה ושיקפו מדיניות ניא-ליברלית שלה. בזכות עילת הסבירות הצלחנו להבטיח לנשים שיתחשבו בתנאי חייהן ובזכותן לחיות בכבוד.

דוגמא אחת היא בג"ץ 1433/03 **סבטלנה בחטין נ' שר האוצר** - בחודש ינואר 2003 הגישה עמותת איתך מעכי עתירה כנגד חוק ההסדרים אשר ביטל את הפטור ממבחן תעסוקה לאמהות חד הוריות לילדים מעל גיל שנתיים, לצורך קבלת הבטחת הכנסה. בניגוד למצב בעבר בו אימהות לילדים עד גיל 7 היו פטורות ממבחן תעסוקה. על פי סעיף החוק נגדו עתרנו לבג"ץ, על מנת לקבל גימלה, אימהות חד הוריות לילדים למעלה מגיל שנתיים צריכות בנוסף למבחן הכנסות להתייזב בלשכת התעסוקה ולקבל כל עבודה מתאימה. לאחר ששירות התעסוקה שינה את הנוהל להעסקת אימהות לילדים קטנים, בשנת 2008 ניתן פסק דין המעגן הקבוע כי אם נמצא, על סמך נתונים אובייקטיביים, כי להורה יחיד יש קושי אובייקטיבי במציאת סידורי השגחה סבירים לילדיו, תיקבע עבודה מתאימה לאור הקושי האובייקטיבי האמור.

במקרים רבים די בהגשת עתירה לבג"ץ כנגד החלטה מנהלית מכוח עילת הסבירות, על מנת לשנות את החלטה הפוגענית. דוגמא לכך היא בג"ץ 2499/20 שהוגש על ידי פורום הארגונים למען זכויות עובדים בישראל, שכולל ארגוני חברה אזרחית שונים לרבות עמותת איתך-מעכי. העתירה הוגשה בשיאה של מגפת הקורונה, נגד תקנת חירום שאפשרה להוציא נשים מוגנות לחופשה ללא תשלום, כגון נשים בהריון, בטיפולי פוריות או לאחר חזרה מחופשת לידה, ללא היתר של הממונה על עבודת נשים במשרד העבודה והרווחה. בעקבות הגשת העתירה ביטלה המדינה את התקנות עוד לפני שהתקיים בכלל דיון.

דוגמא נוספת היא עתירה שהגשנו בתקופת הקורונה כנגד החלטת משרד הפנים להוציא את היועצות לקידום מעמד האישה ברשויות מקומיות לחופשה כפויה, על אף תפקידם הסטטוטורי החיוני להתנהלות הרשויות המקומיות במיוחד בתקופה בה נשים נפגעות במיוחד. מיד לאחר הגשת העתירה שונתה החלטה והוחלט להחזיר את היועצות לעבודה – אך ללא יכולת התערבות

¹ לידיעה באתר החדשות "וואלה": <https://news.walla.co.il/item/3593521>

של בית המשפט בנסיבות כאלה, הנשים ברשויות המקומיות היו עלולות להיוותר ללא גורם שאמון על צרכיהן.

צמצום היכולת להתערב במינויים בעילת הסבירות עלולה לצמצם את היכולת של בתי המשפט לאכוף את חובת הייצוג ההולם לנשים ולקבוצות מופלות נוספות, מכיוון שהחלטות המתערבות במינויים, בוחנות את סבירות המינוי לנוכח מכלול השיקולים הרלוונטיים. בעידן שבו אנו רואים פחות ופחות נשים בתפקידי מפתח, ורבות מפורטות ומוחלפות בגברים², הצורך בהתערבות ובאכיפה של חובת הייצוג ההולם מקבל משנה תוקף.

2. שינוי הרכב הוועדה למינוי שופטים באופן שיעניק רוב אוטומטי לממשלה:

על פי ההצעה הוועדה למינוי שופטים תכלול 11 חברים: שלושה שופטים; נשיאת בית המשפט העליון ושני שופטי עליון נוספים, שלושה שרים; כולל שר המשפטים, שלושה חברי כנסת מהקואליציה ושני חברי כנסת מהאופוזיציה. למינוי שופטים נדרשת הסכמה של שישה חברים ולהדחת שופטים תידרש הסכמה של תשעה חברים. על פי ההצעה יהיו תשעה חברים בוועדה, מתוכם חמישה מטעם הממשלה: שלושה שופטים; נשיאת בית המשפט העליון ושני שופטים נוספים שימנו הנשיאה ושר המשפטים, שלושה שרים ושלושה חברי כנסת (אחד מהאופוזיציה). למינוי שופטים חדשים תידרש הסכמה של חמישה מתוך תשעת החברים.

הצעת החוק נותנת לחברי הקואליציה רוב מוחלט בוועדות למינוי שופטים, באופן שיאפשר להם לשלוט במינוי של השופטים, כלומר להשפיע על זהות ומאפייני השופטים שישבו בבתי המשפט ובכך גם על אופיו של בית המשפט. הצעה זו פוגעת בעצמאות של מערכת המשפט שכן היא הופכת את הרשות השופטת לכלי בלעדי בידיהן של הקואליציה. הדברים מתחדדים נוכח העובדה שהפגיעה תהיה בכלל הערכאות לרבות בית המשפט העליון ביושבו כערכאת ערעור ובג"ץ³.

גם עצמאותם של שופטי בתי הדין לעבודה תיפגע נוכח ההצעות שעל הפרק. בתי הדין לעבודה הם הערכאה המרכזית שדנה בנושאים **סוציאליים, חברתיים וכלכליים, והחלטותיהם משפיעות על שוק העבודה ועל הציות של המעסיקים לחוק**. הם מהווים ערכאה ייחודית שדנה בסכסוכי עבודה ובתביעות כנגד הביטוח הלאומי. המתדיינים בערכאה זו הם עובדות ועובדים מאוכלוסיות מוחלשות ומגוונות שכן תחום התעסוקה והזכויות הסוציאליות לא מתמקד בסכסוכים אזרחיים כספיים בסכומים גבוהים. יתרה מכך, בתי הדין לעבודה דנים בתביעות שבבסיסן טענות של אפליה על גווניה השונים, לרבות מגדרית, אתנו-לאומית ואפליה על בסיס דעות והשתייכות פוליטית. מחקרים רבים בארץ ובעולם מצביעים על הטיית בהחלטות שיפוטיות ובהפעלת שיקול דעת של השופטים, המושפעים בין היתר מאידיאולוגיות פוליטיות ואישיות ומהשתייכותם

² לאחרונה פורסם כי ישראל התדרדרה 23 מקומות במדד השוויון של הפורום הכלכלי העולמי למקום ה-83.
³ לא נרחיב כאן על הפגיעה בבית המשפט העליון ובמשמעות של פגיעה בערכאה הכי גבוהה, מאחר ורבות נכתב בעניין (ראו לדוגמא התייחסות מקיפה ומפורטת של האגודה לזכויות האזרח 869 (https://www.acri.org.il/post/___869)).

המגדרית ואתנו-לאומית. כמו-כן, מחקרים בעולם הראו כי שיקולי קידום משפיעים על החלטות השופטים ושיקול דעתם.⁴

ההצהרה של הממשלה כי בכוונתה למנות שופטים שמרנים, מוסיפה חשש נוסף בתחום של בתי הדין לעבודה. התיקים הנידונים בבתי הדין לעבודה מאופיינים במרבית המקרים בפערים משמעותיים ביחסי הכוח בין העובדות, ובמיוחד עובדות בשכר נמוך, למעסיקים ובין המוסדות הממשלתיים (כמו המוסד לביטוח לאומי וקופות החולים) והנזקים לסעד. שופטים אשר מגיעים מגישה שמרנית, אשר אינה מכירה בפערים ביחסי כוח והצורך לאזן אותם, עלולים להביא לשינוי משמעותי בפסיקת בתי הדין לעבודה, באופן שירחיב עוד יותר את הפערים. כבר היום אנו מצויות במצב בו למרבה הצער פגיעה בזכויות עובדים ועובדות מוחלשות משתלמת למעסיקים ונפוצה מאוד – במרבית המקרים העובדת לא תעמוד על זכויותיה מחוסר מודעות להן, מחשש לאבד את מקום עבודתה או מחסמים שונים שמייצרים העדר נגישות לבית המשפט; אם כבר תעז לעמוד על זכויותיה, ברוב המקרים תיאלץ להתפשר על הזכויות המגיעות לה – בשל מצוקה כלכלית או בשל חסמים אחרים; והמעטות שיתבעו את מעסיקהן, בדרך כלל יקבלו חלק בלבד מהזכויות הבסיסיות המגיעות להן ללא כל פיצוי משמעותי על הפרת הזכויות, וגם אז הן ייתקלו לעיתים בקשיי גבייה של הסכומים, כאשר לעיתים המעסיק סוגר את העסק ופוחת עסק אחר במקומו. אם כבר נדרשת רפורמה, היא בכיוון ההפוך, של מינוי שופטות ושופטים המבינים את הפערים ביחסי הכוח וחיזוק הכלים שלהם לטפל בבעיות של פגיעה בזכויות עובדות בשכר נמוך.

בשל האמור, הכפפת מינוי השופטים וקידומם, לשיקול דעת ועדה בעלת אפשרות להצבעת וטו המונעת משיקולים פוליטיים, עשוי לפגוע באיכות השופטים שיתמנו; לפגום בטוהר ההחלטות השיפוטיות; לפגוע בגיוון המינוי של השופטים; להפוך את הרשות השופטת לזרועה הארוכה של הממשלה והקואליציה; ליצור חשש ממשי למשוא פנים; וכפועל יוצא מכך לפגום באופן בלתי מתקבל על הדעת באמון הציבור במערכת בתי המשפט. הסכמה לרפורמה בוועדה לבחירת שופטים פירושה סגירת כל הדלתות הפתוחות בפני האוכלוסיות המוחלשות ביותר ורמיסת זכויותיהם מפאת החשש לקבלת החלטות שפוגעות בגיוון, בשוויון ובעובדים שזקוקים להגנה בשוק העבודה, בכדי לרצות את הדרג הפוליטי. דברים אלה נכונים ביתר שאת בסוגיות "רגישות" כגון אפליה מחמת לאום, דת והשקפות פוליטיות, במיוחד בתקופות של מתיחות פוליטית ורדיפת עובדים ברשתות החברתיות.

3. ביטול הביקורת השיפוטית על חוקי היסוד תמנע מבג"ץ לפסול חוקי יסוד פוגעניים:

התיקון המוצע מבטל את הביקורת השיפוטית של בתי המשפט בכלל ובית המשפט העליון בפרט, על חקיקה חוקי יסוד. לפי התיקון אסור לבית המשפט העליון וכל ערכאה אחרת, לדון בסעד או טענה בנוגע לתוקפו של חוק יסוד. באופן הזה יוכל המחוקק להעביר כל דבר שירצה בחקיקת

⁴ ראו לדוגמא: Black, R. C., & Owens, R. J. (2016). Courting the president: how circuit court judges alter their behavior for promotion to the Supreme Court. *American Journal of Political Science*, 60(1), 30-43.

יסוד, אפילו אם זה פוגע בזכויות וערכים בסיסיים כגון שוויון, וכבוד, חופש העיסוק והזכות לעבוד מבלי שיהיה אפשר לפקח, לבקר ולדון בתוקפם של חוקים אלה.

4. צמצום הביקורת השיפוטית על חקיקה באופן שירוקן אותה מתוכן:

בהתאם להצעת החוק, חוקתיות חוקים תידון בהרכב של כל שופטי בית המשפט העליון ופסילה תתאפשר ברוב של לפחות שמונים אחוז מכלל השופטים. תיקון זה אינו מוצע בחלל ריק, אלא יחד עם הצעות נוספות שמשנות את הרכב בית המשפט העליון כך שישקף את פני הממשלה והקואליציה הקיימת. באופן הזה, שליטה בזהויות השופטים המתמנים והגבלת היכולת לתקן או לפסול חוקים ברוב של שמונים אחוז, נועדו לפגוע בצורה קיצונית ביכולת בית המשפט העליון לפסול חוקים פוגעניים של הממשלה הנוכחית, ואשר חלקם כבר הוגשו וחקיקתם תביא להשלכות הרסניות על הדמוקרטיה ועל האוכלוסיות המוחלשות במדינה ובולטת במיוחד הפגיעה בנשים בכלל ובחברה הערבית בפרט. כך לדוגמא, מונחות על שולחן הכנסת הצעות חוק להרחבת סמכות בתי דין רבניים לדון בנושאים אזרחיים, לרבות תעסוקה; והצעת חוק שמעניקה שיקול דעת נרחב למנהלי בתי ספר לאסור כניסת נותני שירות ועובדים המזדהים עם העם הפלסטיני ומביעים עמדות כנגד הכיבוש והתנהלות המדינה בשטחים או הצעות חוק הנותנות עדיפות בשירות המדינה למי ששירתו בצבא, באופן שמפלה באופן מובהק את החברה הערבית, נשים (ובמיוחד נשים מהחברה הערבית), אנשים עם מוגבלות – קבוצות שגם כך ייצוגן בשירות המדינה נמוך בהרבה משיעורם באוכלוסייה.

כמו-כן, תיקון זה יאפשר לחוקק חוקים שיפגעו בהפרדה בין דת ומדינה ויגבילו את חופש העיסוק ממניעים דתיים, או חוקים שיפגעו בחופש הביטוי במקומות העבודה של עובדות ועובדים בשוק העבודה ובראשם אוכלוסיית הפלסטינים אזרחי ישראל שסובלים מהתנכלויות ופיטורים על בסיס התבטאויות בתוך ובעיקר מחוץ לעבודה, שהיו בהתאם לזכותם לחופש הביטוי⁵. בנוסף, הגבלת כוחו של בית המשפט העליון לפסול חקיקה שמנוגדת לחוקי יסוד, תכרסם ביכולתו לאזן את שוק העבודה ולמנוע ממעסיקים גדולים ובעלי הון להשתלט על הייבוא והייצוא ועל הסדרת השוק בצורה שתפגע ותכרסם בזכויות העובדות והעובדים ובהגנה על זכויותיהם. הצעת חוק זו אם תתקבל, תאפשר להעביר חקיקה שפוגעת בחופש העיסוק, כגון איסור עבודה בשבת, או בזכות השביתה, כאשר ידיו של בית המשפט העליון יהיו כבולות מלבטל אותה.

5. חקיקת פסקת ההתגברות:

במקביל להגבלת יכולת בג"ץ לבטל חקיקה מתכוונת הממשלה להעניק סמכות לכנסת לחוקק מחדש חוק זהה לזה שנפסל על ידי בג"ץ, וזאת ברוב רגיל של 61 חברי כנסת (כמספר חברי הקואליציה). סעיף זה עוקף את הפיקוח השיפוטי של בית המשפט העליון על פעילות המחוקק, מאבני היסוד של הדמוקרטיה, הבלמים והאיזונים שבבסיס השיטה שנועדו למנוע את עריצות הרוב. באופן הזה תוכל הממשלה הנוכחית לקדם את החקיקה בה החלה, שפוגעת בזכויות

⁵ בשנים האחרונות חוינו מספר מקרים של הסתה נגד עובדות ועובדים ברשתות החברתיות, במיוחד בתקופות של מתיחות פוליטית, כגון בתקופה של צוק איתן ואירועי מאי 2021. דוגמא לכך ראו סעיף 14-08-26396 רואשדה נ' מור מאר בע"מ.

בסיסיות של העובדות והעובדים במשק, כגון זכות השביתה, ולעקוף את הביקורת של בג"ץ ככל שתהיה.

6. הצעות חוק פוגעניות נוספות:

לצד הצעות החוק שמכונות "הרפורמה המשפטית" הגישו הממשלה הנוכחית וחברי הכנסת מהקואליציה שטף של הצעות חוק, ישנות שחזרו בימים אלה לשולחן הכנסת; והצעות חדשות, שחלקן פוגעות בצורה ישירה או עקיפה בעובדות ובעובדים במשק. להלן נתייחס לחלק מהן:

6.1. הרחבת הסמכויות של בתי הדין הרבניים:

לפי הצעת החוק לבתי הדין הרבניים תהיה סמכות לדון בנושאים אזרחיים שיכולים לשמש נושא להסכם אם הצדדים הנוגעים לכך הביעו את הסכמתם בכתב לכך. בית הדין מחייב את הגשת התביעה יחד עם ההסכמות, אך ככל שצד יגיש תביעה ללא הסכמת הצד השני, ימסור בית הדין הודעה לצד השני ויודיע לו על אפשרותו להסכים לכך.

הצעת חוק זו היא צעד חמור ש"מדליק נורה אדומה" בהגנה על זכויות נשים בתעסוקה. תעסוקת נשים מקנה להן עצמאות וכוח אל מול בני המשפחה, ועשויה להעצים נשים. בתי הדין הדתיים צפויים לדון בנושאים אזרחיים לרבות זכויות בתעסוקה, ויפסקו לפי דין תורה. באופן הזה הצעת החוק מקנה כוח עצום לגוף שמדיר נשים באופן מוחלט הן מבחינת תוכן ההחלטות הניתנות על בסיס נקודת מבט דתית שמרנית ופטריארכלית; והן מבחינה מבנית שכן אין פוסקות או דיינות שהן נשים. אמנם לפי ההצעה בתי הדין הדתיים מחויבים שלא לפגוע בחקיקת המגן והשוויון המגדרי בתעסוקה, אלא שבעידן שבו הרוב המוחלט של התיקים נסגר בפשרה, ופסקי דין מנומקים מהווים פחות מעשירית מהתיקים המשפטיים, הצעת חוק זו תהווה קרקע פורייה לניצול של נשים בשוק התעסוקה ולפגיעה בזכויות היסוד שלהם במסגרת הפשרות. דברים אלא נכונים ביתר שאת בשל העובדה שנשים חרדיות, למשל, מועסקות בדרך כלל אצל מעסיקים מתוך החברה החרדית, במקצועות החינוך, ובמקרים רבים אצל אגודות דתיות שמפרות את זכויות המגן התעסוקתיות שלהן ומנצלות אותן, כפי שעולה ממאות הפניות של העובדות לקו החם של הארגון.

על אף הניסוח המתוחכם של החוק, ויסוד ההסכמה (לכאורה) שבבסיס הרחבת הזכות, מחקרים רבים בארץ ובעולם ביקרו את ההסכמה החופשית, תוך התייחסות ללחצים הגלויים והסמויים שמופעלים במיוחד על נשים להסכים. הקושי מתגבר בתוך קהילות סגורות שבהן החלטות מתקבלות לא רק מתוך שיקולים אישיים אלא בעיקר מלחצים חברתיים, דתיים ותרבותיים. לצד כל האמור, קבלת החלטות בתיקים של תעסוקה מחייבת היכרות עם הוראות הדין והפסיקה ומומחיות ייחודית שבתי הדין לעבודה צברו במשך עשרות שנים. יתירה מזאת, חקיקה זו תאפשר למעסיקים יהודים לנצל את הפרצה ולנהל סכסוכי עבודה בבתי דין רבניים, ובכך לפגוע בזכויות העובדות ולעקוף את חקיקת המגן, ללא כל יכולת פיקוח.

6.2. חוק השביתה:

הצעת חוק פרטית נוספת שמונחת על שולחן הכנסת הנוכחית מגבילה באופן משמעותי את העילות לסכסוכי עבודה קיבוציים ומעבירה את הסמכות להגביל שביתות מבית הדין לעבודה לכנסת. כמו-כן, הצעת החוק אוסרת על ארגוני העובדים לגבות דמי חבר ממי שלא מעוניין בכך, מרחיבה את הגדרת השביתות הבלתי מוגנות ובכלל זה את רשימת השירותים החיוניים ומעניקה למעסיק סמכות לפטר עובד ששבת בשביתה בלתי מוגנת באופן מידי וללא הודעה מוקדמת. לפי ההצעה, שביתות אהדה לסכסוך שאין לו קשר למקום העבודה הן בגדר הגדרה השביתות הבלתי מוגנות. לדוגמא, עובדים ששובתים במסגרת המאבק נגד הרפורמה המשפטית, או עובדים ששובתים כחלק מהמאבק באלימות בחברה הערבית, יהיו לא מוגנים והמעסיק יוכל לפטר אותם לאלתר.

במשק הישראלי יש כ-4.3 מיליון מועסקים, שמתוכם רק כ-25% מאוגדים, רובם הגדול בשירותים ציבוריים חיוניים. זכותם של עובדים להתארגן ולנהל משא ומתן קיבוצי מוכרת לא רק בדין הבינלאומי אלא גם בחקיקה הישראלית שאימצה אותה. בית המשפט העליון אף הגדיר את זכות השביתה כזכות יסוד, שההגנה עליה נגזרת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ולא בכדי. פערי הכוחות הקיימים בין עובדים למעסיקים פוגעים ביכולת של העובדים לעמוד על זכויותיהם, לכן, עבור עובדים רבים, רק התארגנות כקבוצה יכולה להוות בלם וחסם מפני כוח דורסני של המעסיק.

פגיעה בזכות השביתה היא למעשה שבירת כוחו של ארגון העובדים, בתקופה שגם ככה העבודה המאורגנת בישראל אינה בשיאה. מדובר באחת הזכויות החשובות ביותר במשטר דמוקרטי, ואחד הכלים הבולטים שיש לארגוני עובדים במשא ומתן קיבוצי. השביתה צריכה להיות לא נוחה, היא צריכה להפעיל לחץ על המעסיק, והיא צריכה לכאוב לו בכיס. התרת שליחת עובדים חלופיים במקום עבודה שהעובדים בו שובתים, איסור על שביתות סולידריות, הפסקת שביתה על ידי מליאת הכנסת ועוד, מבקשות לסתום את הגולל על זכויות עובדים.

6.3. הצעות חוק שמאפשרות שלילת תקציבים מבתי ספר ערבים, תחת הטענה שהם כוללים

חומר לימודי המסית נגד מדינת ישראל או מעודד טרור נגד יהודים:

ברקע להצעת החוק יש לקחת בחשבון את המדיניות של הממשלה הנוכחית אשר מתבטאת לילות כימים כנגד הציבור הערבי באופן אלים ופוגעני, ונשאלת השאלה מי ייקבע מהו תוכן מסית או מעודד טרור? הצעת החוק פותחת פתח לפגיעה בחופש הביטוי של הצוותים החינוכיים וקושרת חבל פיטורים סביב צווארם. בנוסף, הצעת החוק מאפשרת מניעת מינוי או פיטורים של מורה שיתגלה כ"תומך בטרור", כאשר עצם השימוש בביטוי הזה מאפשר התייחסות לאמירות המוגנות במסגרת חופש הביטוי וביקורת לגיטימית נגד המדינה, כתמיכה בטרור ומכוח זאת לפגוע בצוותים החינוכיים. לצד האמור, הכוונה לשלול תקציבים מבתי ספר שמלמדים חומר שמזוהה עם הנרטיב הפלסטיני או מכיר בזכויות של העם

הפלסטיני, פוגע לא רק במערכת החינוך ובתלמידים באותם בתי ספר, אלא בצוותים החינוכיים ובביטחון התעסוקתי שלהם.

7. אין לראות את הצעות החוק המוזכרות כבודדות ולא קשורות. תחת החסות של הפגיעה בביקורת השיפוטית, בבלמים ואיזונים ובהפרדת הרשויות, מנסה ומעבירה הממשלה וחברי הקואליציה חוקים פוגעניים, שתחת השינוי המוצע לא יהיה ניתן לבקר ולבטל, ולבטח שלא יהיה ניתן להגן על העובדים והעובדות במשק. דוגמא מובהקת לכך היא מה שמכונה "חוק החמץ", תיקון לחוק זכויות החולה שעבר לפני מספר חודשים, ואשר עקף ורוקן מתוכן את החלטת בג"ץ 1550/18 הפורום החילוני נ' שר הבריאות. לפי התיקון למנהלי בתי חולים סמכויות נרחבות לאסור או להגביל הכנסת חמץ למבנה בית החולים, לשמירה על כשרות פסח עבור המטופלים או המאושפזים בו. החוק פוגע בעובדי מערכת הבריאות הכפופים לאיסור והתזונה היומית שלהם הפכה לתלויה בחסדיו, ותפיסותיו הדתיות ופוליטיות של מנהל בית החולים ולמידת הדתיות של המטופלים. באופן הזה, מפלה המערכת לא רק את העובדים הלא יהודיים, אלא כל עובד במערכת הבריאות ובזכותו לחופש דת וחופש מדת. בהתאם לרפורמה המוצעת בג"ץ יוכל להתערב בתיקון במקרים נדירים למדי עד כדי בלתי קיימים.

לסיכום, הפגיעה הצפויה במערכת המשפט, לרבות בתי הדין לעבודה, מתרחשת בתוך כלכלה אתנית/לאומית מרובדת בישראל, ובעידן של כלכלה ניאוליברלית, שמקדשת את השוק החופשי ואת האינדיבידואליזציה וזכויות הפרט, ובמציאות שבה התעסוקה המאורגנת חלשה והעובדים פגיעים וזקוקים להגנה של מערכת משפט ניטרלית והוגנות. לצד האמור, שליטה וקידום של מינויים פוליטיים לשופטים תפגע באיכות מערכת המשפט, בהפרדת הרשויות, בצדק ובהוגנות. מחקרים בעולם הראו שלאופן שבו שופטים ממונים השפעה על התפקוד שלהם ועל הפעלת שיקול דעתם. לכן, שופטים שימונו בצורה פוליטית לא רק יחזיקו באידיאולוגיות דומות ומתאימות לאלה שמינו אותם, אלא שיהיו כפופים לאגינדה של הקואליציה, יפעלו כדי לרצות אותה וכדי לשמור על עצמם בתוך המערכת. חששות אלה מתגברים בעידן שבו פתרונות לא פורמליים של סכסוכים הם בגדר הנורמה, בתוך ומחוץ למערכת בתי המשפט, והתיקים מתנהלים בצורה שברובה דיסקרטית, חשאית ולא מתועדת, ולכן הפגיעות של אוכלוסיות מודרות עולה.

אלה אלון, עו"ד
מנכ"לית

מהא שחאדה סויטאת, עו"ד
מקדמת מדיניות וחקיקה